

Duhovnost i palijativna medicina - odabrane poruke izložbe **MEDICINA SACRA**

Za HUPH priredila i odabrala: Silvija Brkić Midžić

Duhovna dimenzija medicine

Tijekom cijele povijesti čovječanstva briga za zdravlje i liječenje bolesti uključuje i duhovnu dimenziju.

Čovjek je najrazvijenije živo biće na Zemlji i ne sastoji se samo od tijela i psihe; njegova je bitna sastavnica duh, sama esencija postojanja koja se ne smije zanemariti kada se vodi briga o zaštiti zdravlja i liječenju bolesti, jer duševna patnja i bol utječe na opće stanje osobe.

Osim egzistencijalnih problema i stradanja, čovjeka duboko potresaju i ranjavaju **pitanja smisla** na koja nema odgovora u svijetu otuđenosti čovjeka od čovjeka, otuđenosti čovjeka od Boga, otuđenosti čovjeka od prirode, u civilizaciji kojom vlada beskrupulozna borba za moć i posjedovanje materijalnih dobara.

Život je najveća vrijednost

KODEKS MEDICINSKE ETIKE I DEONTOLOGIJE

Članak 1. Temeljna načela

1. Liječniku je časna obveza svoje životno usmjerenje i struku posvetiti zdravlju čovjeka.
2. Liječnik će poštovati ljudski život od njegova početka do smrti, promicati zdravlje, sprečavati i liječiti bolest te poštovati ljudsko tijelo i osobnost i nakon smrti.

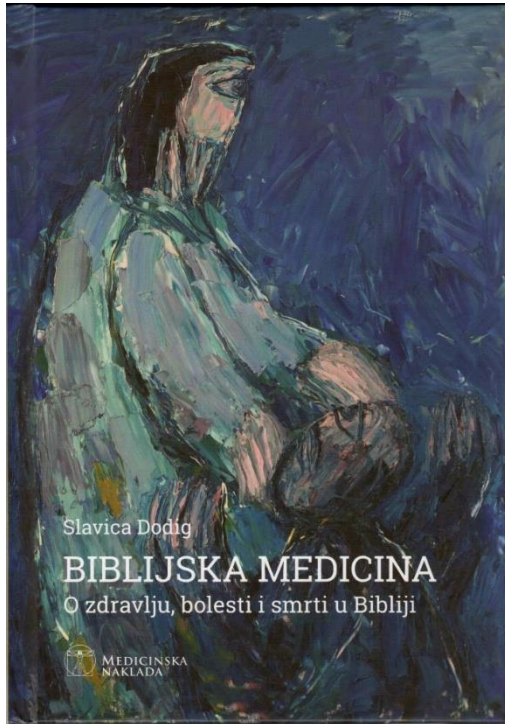
Znanost i vjera imaju moć i odgovornost da zajedničkim naporima usmjere suvremeno čovječanstvo na pravi put.

U tome značajnu ulogu imaju i liječnici kao vjerodostojne osobe, posvećene svome pozivu i posvećene svojim pozivom.

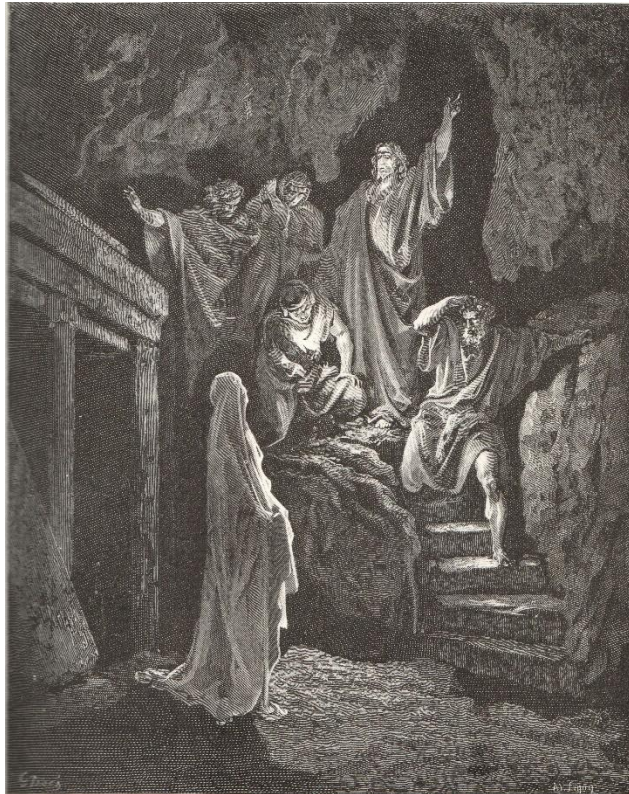
Medicinska etika i kršćanska etika imaju zajedničku osnovu: **život je najveća vrijednost**, od začeca do prirodne smrti.

Uloga vjere ne počinje tek onda kada prestane aktivno liječenje, niti uloga medicine prestaje kada bolest uznapreduje, a život se bliži kraju.

Kršćanska tradicija i medicina

Dodig, Slavica. *Biblijska medicina : o zdravlju, bolesti i smrti u Bibliji*. Zagreb : Medicinska naklada, 2016.

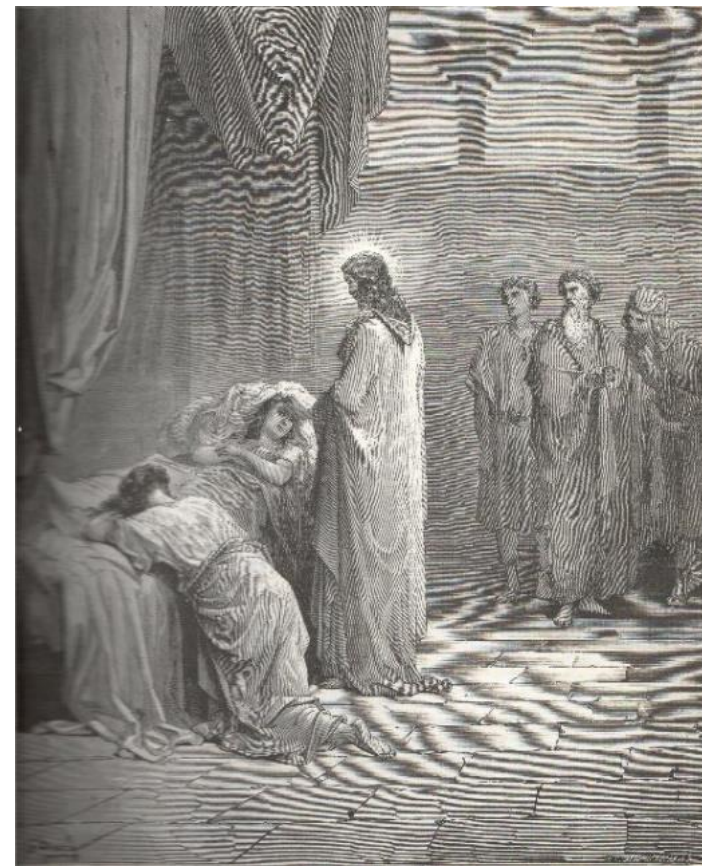
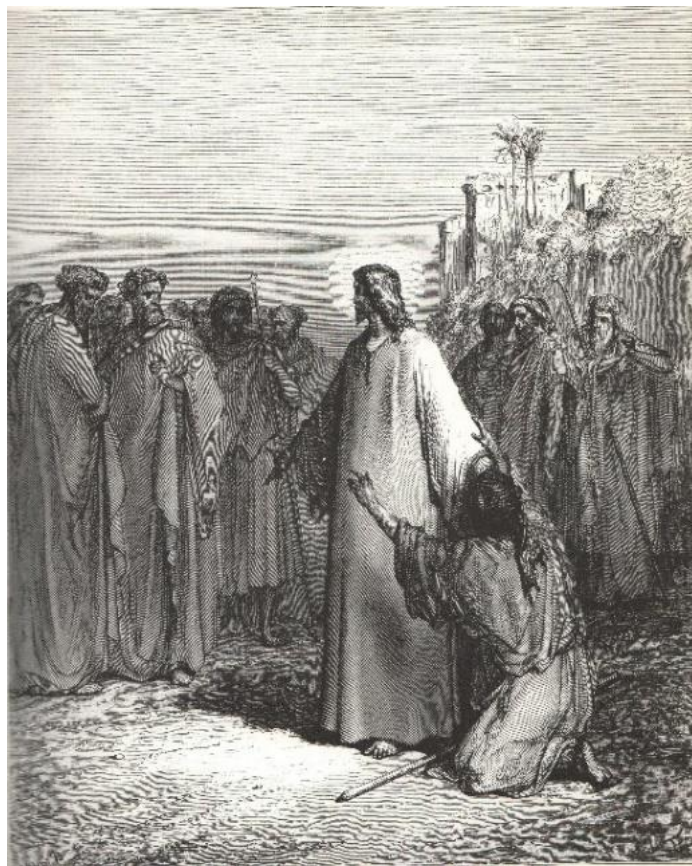
Gustave Doré, *Lazarevo uskrsnuće* (grafika iz ilustriranog izdanja Biblije)

Medicina je stara kao i čovječanstvo. Najveće prijetnje za zdravlje i život ljudi predstavljali su u starom vijeku ratovi, prirodne katastrofe, glad i epidemije zaraznih bolesti koje su harale cijelim tada poznatim svijetom. U vrijeme zemaljskog života i djelovanja Isusa Krista ljudi su bili izloženi raznovrsnim bolestima, stradanjima i patnjama. Isus ih je liječio od svih bolesti i patnji i uskrisivao od mrtvih. U kršćanskoj predaji Isus se smatra ne samo najvećim učiteljem, nego i liječnikom.

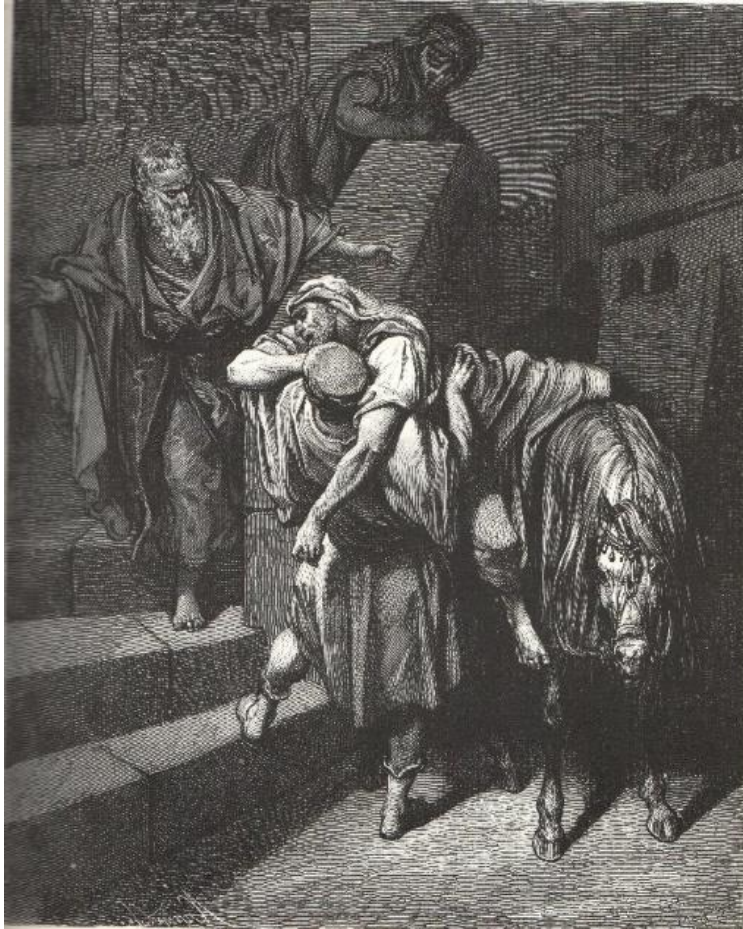
Isus liječnik

Isus ozdravlja bolesne (grafički prikazi: Gustave Doré)

Ozdravljenje bolesne žene i uskrišenje Jairove kćeri (Lk 8,40-56)

Milosrdni Samaritanac (Lk 10,30-37)

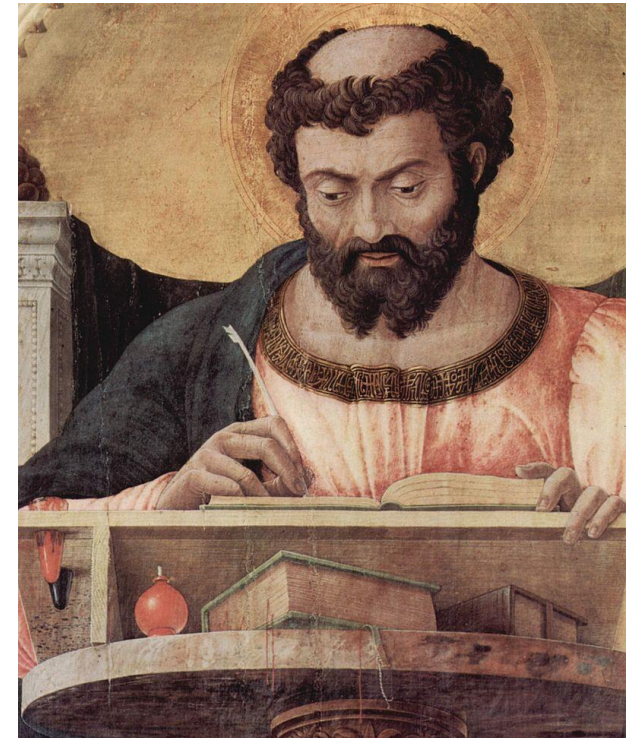
I gle, neki zakonoznanac usta i, da ga iskuša, upita: »Učitelju, što mi je činiti da život vječni baštinim?« A on mu reče: »U Zakonu što piše? Kako čitaš?« Odgovori mu onaj: »Ljubi Gospodina Boga svojega iz svega srca svoga, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom, i svim umom svojim; i svoga bližnjega kao sebe samoga!« Reče mu na to Isus: »Pravo si odgovorio. To čini i živjet ćeš. Ali hoteći se opravdati, reče on Isusu: »A tko je moj bližnji?« Isus prihvati i reče: »Čovjek neki silazio iz Jeruzalema u Jerihon. Upao među razbojnike koji ga svukoše i izraniše pa odoše ostavivši ga polumrtva. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, vidje ga i zaobiđe. A tako i levit: prolazeći onuda, vidje ga i zaobiđe. Neki Samaritanac putujući dođe do njega, vidje ga, sažali se pa mu pristupi i povije rane zalivši ih uljem i vinom. Zatim ga posadi na svoje živinče, odvede ga u gostinjac i pobrinu se za nj. Sutradan izvadi dva denara, dade ih gostioničaru i reče: 'Pobrini se za njega. Ako što više potrošiš, isplatit ću ti kad se budem vraćao.'« »Što ti se čini, koji je od ove trojice bio bližnji onomu koji je upao među razbojnike?« On odgovori: »Onaj koji mu iskaza milosrđe.« Nato mu reče Isus: »Idi pa i ti čini tako!«

Ilustracija: Gustave Doré

Prvi sveti liječnik – sveti Luka

Sveti Luka evanđelist (1. st. n. e.) najpoznatiji je liječnik među svecima. Podrijetlom je iz Sirije, a radio je kao liječnik u Antiohiji. Obraćanjem na kršćansku vjeru uključio se u kršćansku zajednicu u Antiohiji. Nije bio očevidac Isusa Krista, ali je bio vjerni sljedbenik sv. Pavla na njegovu drugom misijskom putovanju. Napisao je Evanđelje po Luki i Djela Apostolska. U njegovim izričajima mogu se naći brojni medicinski detalji. U evanđelju je opisao oko 30 situacija povezanih s liječenjem duše ili tijela.

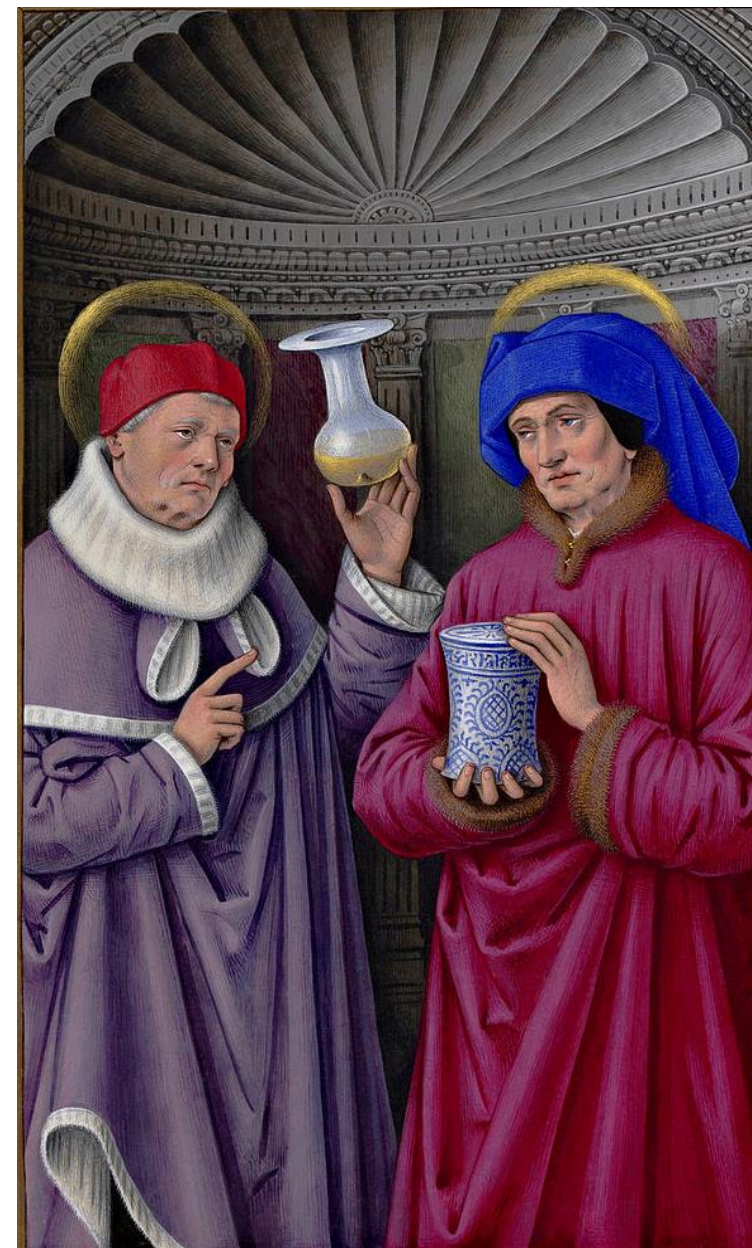
Osim toga, Lukino evanđelje je dobro znano po prisposobi o milosrdnom Samaritancu u kojoj je dao uvid u metodologiju kršćanske medicinske skrbi. Naslikao je ikone Djevice Marije koje je darovao samoj Majci Božjoj. Postao je zaštitnik liječnika i umjetnika, no osobito liječnika. Spomendan svetoga Luke slavi se 18. listopada.

Sveti Kuzma i Damjan

Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.) bili su braća blizanci rođeni u Arabiji (današnjoj Siriji), obrazovani su u području znanosti i medicine, poznati kao sposobni liječnici koji su ljude čudesno ozdravljali. Nisu uzimali novac za svoje usluge, slijedeći upute iz evanđelja po Luki i Mateju: „Liječite bolesne, uskrisujte mrtve, čistite gubavce, izgonite zle duhove. Besplatno ste primili, besplatno i dajte!“ (Mt 10,8). Iz tog razloga nazvani su „anargyori“, što u prijevodu s grčkog znači „oni koji su bez srebra, bez novaca“.

Umrli su mučeničkom smrću 303. godine nakon Dioklecijanova edikta o zabrani religioznih obilježja i kršćanske literature. Spomenuti su u prvoj Euharistijskoj molitvi te u Litanijama svetaca. Spomendan ovih svetaca je 26. rujna, a smatraju se zaštitnicima kirurga, liječnika i ljekarnika.

Liječnici i njegovatelji/ce – svetci i svetice, blaženici

Sveti Pantaleon (283. – 305.)

Sveti Ćiril Aleksandrijski (oko 303.)

Sveti Alfano (1015. – 1085.)

Sveti Filip Benizi (1233. – 1285.)

Sveta Alda ili **Aldobradesca** (1249. – 1309.)

Sveti Antonio Maria Zaccarija (1502. – 1539.)

Sveti Martin de Porres iz Lime (1579. – 1639.)

Sveti Hubert (17. st.)

Sveti Rene Goupil (1608. – 1642.)

Blaženi Niels Stensen (Nicolo Stenone) (1638. – 1686.)

Blaženi Jacob Desire Laval (1803. – 1834.)

Blaženi Giacomo Cusmano (1834. – 1888.)

Sveti Giuseppe Moscati (1888. – 1927.) liječnik, znanstvenik biokemičar i docent na sveučilištu u Napulju, prvi je moderni liječnik koji je kanoniziran 1987. godine, a spomendan mu je 16. studenog.

Sveti Riccardo Pampuri (1897. – 1930.), zvali su ga "doktor dobročinitelj".

Sveta Majka Terezija od Calcutte (1910. – 1997.)

Svatko tko ti se približi neka ode od tebe bolji i sretniji.

Sv. Majka Terezija od Calcutte

Sveta Gianna Beretta Molla (1922. – 1962.)

Talijanska pedijatrica, prva je liječnica koja je proglašena svetom. Beatificirana je 1994. godine, a proglašena svetom 2004. godine. Zaštitnica je trudnica, djece i promicateljica kulture života.

U 39. godini bila je trudna s četvrtim djetetom. Liječnici su joj za vrijeme trudnoće dijagnosticirali cistu na jajniku i predlagali joj da pobaci, kako bi je mogli operirati. Izjavila je: “Ako morate birati između moga i djetetova života, ne oklijevajte, izaberite dijete, inzistiram. Spasite ga.” Dala je svoj život za život svoga nerođenog djeteta.

Svetci zaštitnici liječnika i ljekarnika

Zaštitnici liječnika

Sveti Rafael Arkandeo (spomendan
29. rujna)

Sveti Luka evanđelist (1. st. n. e.)

Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.)

Sveti Pantaleon (283. – 305.)

Sveti Urzicin († Sirmij, 304., jedan od
Srijemskih mučenika)

Sveti Ćiril Aleksandrijski († oko 303.)

Zaštitnici ljekarnika

Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.)

Sveti Vid († 304/5.)

Sveti Rok (rođ. 1295.)

SVETI ROKO

Zaštitnici bolničara i medicinskih sestara

Sveta Basilissa ili Bazilija (carski Rim)

Sveti Egidije (Giles) (oko 650. – 710.)

Sveta Elizabeta Ugarska (1207. – 1231.)

Sveta Alda ili Aldobradesca (1249. – 1309.)

Sveta Katarina Sijenska (1347. – 1380.)

Sv. Franciska Rimska (1384. – 1440.)

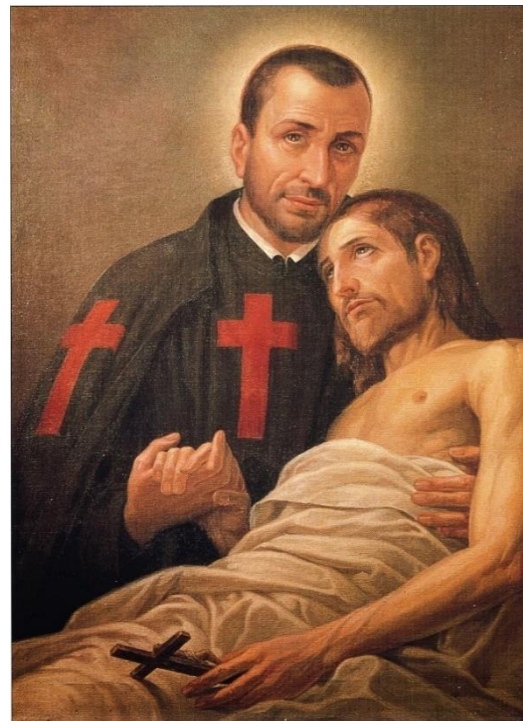
Sveta Katarina Đenovska (1447. – 1510.)

Sveti Ivan od Boga (1495. – 1550.)

Sveti Kamilo de Lellis (1550. – 1614.)

Sveta Ruža Limska (1586. – 1617.)

Sveta Majka Terezija od Calcutte (1910. – 1997.)

Sveta Elizabeta Ugarska

Sveti Kamilo de Lellis

Duhovnost i palijativna medicina

Ljudski život je jedan i neponovljiv i svako ljudsko biće ima pravo da ga dostojanstveno završi. Kada teška bolest toliko uznapreduje da aktivno liječenje više ne pomaže, potrebna je druga vrsta medicinske pomoći: **palijativna medicina**. Završetak ljudskog života u suosjećanju i ljudskom dostojanstvu temeljni je postulat palijativne medicine.

Začetnica hospicijskog pokreta u Hrvatskoj je prof. dr. sc. Anica Jušić.

O palijativnoj medicini i skrbi iznosi sljedeće misli:

Palijativna medicina je nova grana medicine koja se brine za optimalnu kvalitetu života do smrti i u prvom je redu područje liječničkog interesa. O palijativnoj se skrbi govori kad se misli na aktivnosti interdisciplinarnoga palijativnog tima. Ta se skrb u početku zvala hospicijskom, međutim se pomalo napušta pojam koji na različitim mjestima i u različitim povijesnim razdobljima ima različito značenje. Palijativna medicina obuhvaća tri osnovna područja: 1. etiološki nespecifično smirivanje simptoma, u prvom redu boli, 2. psihosocijalnu potporu bolesniku i njegovoj obitelji/njegovateljima (i nakon smrti štićenika) te 3. etičke probleme vezane uz umiranje. (A. Jušić, Palijativna medicina – palijativna skrb, Medicus, Vol. 10, No. 2, 2001.).

U skladu s principima Cicely Saunders, ističe potrebu holističkog pristupa bolesniku uzimajući pri procjeni stanja uz organsko podrijetlo simptoma i njihovu emocionalnu, duhovnu i društvenu sastavnicu.

Međugeneracijska solidarnost

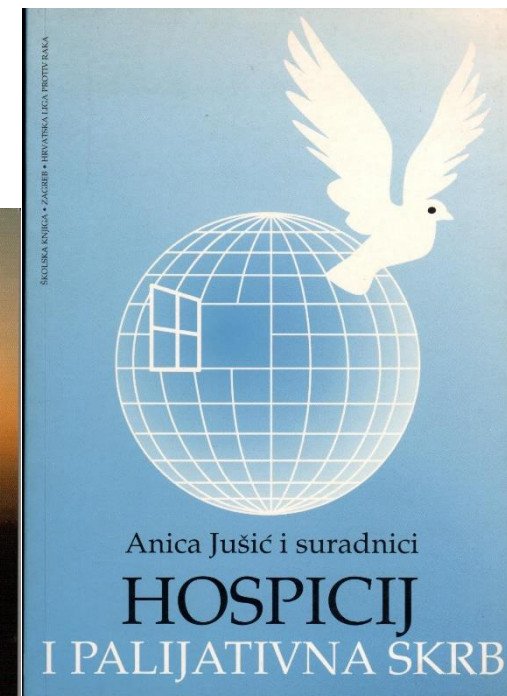
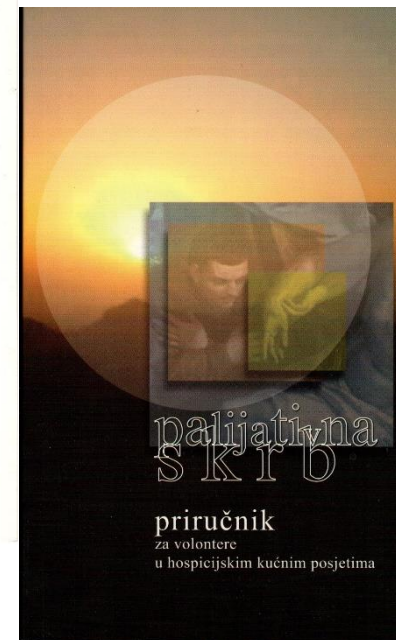
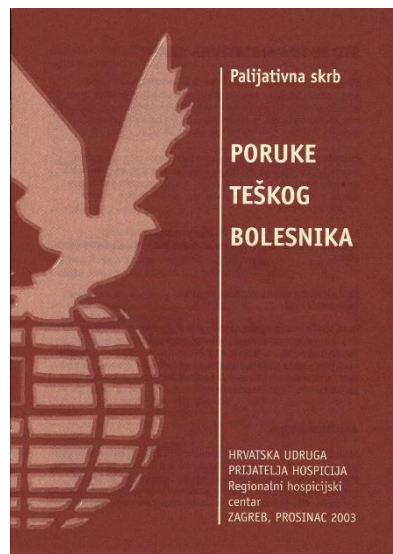
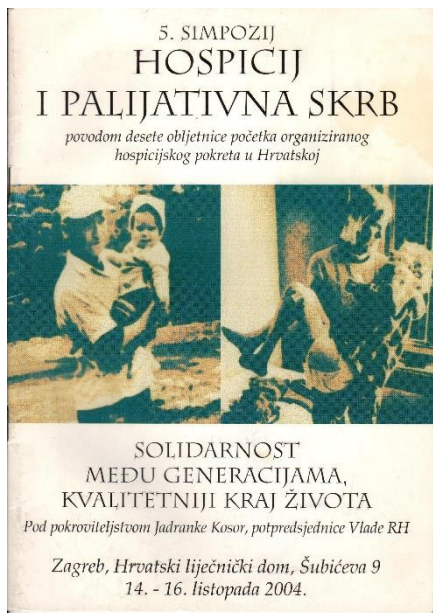
Gospođa Katarina Grgoković, prva štićenica prvog hrvatskog hospicijskog tima za kućne posjete, na svoj 93. rođendan s nećakinjom i medicinskom sestrom Stanom Lovrić, Zagreb, 1999. (foto: Gordana Špoljar)

Hospicijski pokret u Hrvatskoj

HRVATSKA DEKLARACIJA O PALIJATIVNOJ SKRBI

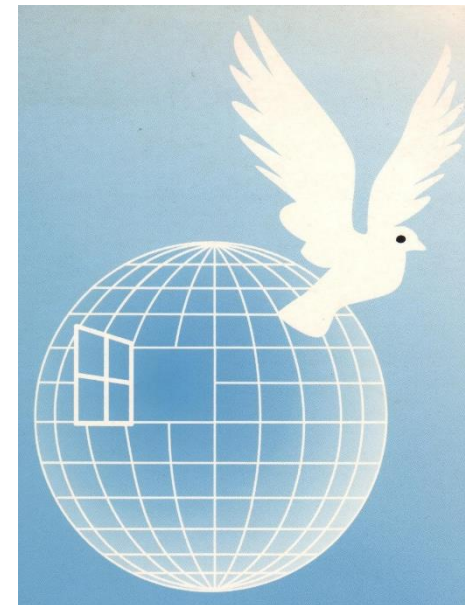
Ljudski život je jedan i neponovljiv i svako ljudsko biće ima pravo da ga u dostojanstvu završi. Dostojan završetak života omogućavaju postupci i stavovi modernog hospicijskog pokreta, koji je oblikovao palijativnu skrb za one koji se približavaju svom životnom kraju. Imperativ je mnogih vlada financiranje i razvoj plana zdravstvenih aktivnosti koje uključuju preventivno, kurativno i palijativno liječenje.

Palijativna skrb je osnovno ljudsko pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo koje naglašava još Kanadska deklaracija iz 1992. i 2000; Cape Town deklaracija iz 2003; Preporuke ministara Vijeća Europe iz 2003; Europska škola onkologije iz 2004; Barcelonska deklaracija o palijativnoj skrbi iz 2005; Korejska deklaracija iz 2005; Venecijska deklaracija iz 2006. i izjava pape Benedikta XVI iz 2007.

Palijativna skrb – humanost na djelu

Bolest i smrt sada su i uvijek će biti neizbježan dio ljudskog iskustva. Način kojim nastojimo utvrditi i odgovoriti na jedinstvene i individualne potrebe umirućih i njihovih obitelji dok se bore s progresivnim gubitkom pokazatelj je naše zrelosti kao društva. Svim bolesnicima moramo pružiti optimalnu razinu kontrole boli i drugih simptoma uz psihološku, emocionalnu i duhovnu potporu. (Preporuka Rec (2003) ... Povjerenstva ministara državama članicama Vijeća Europe o organizaciji palijativne skrbi)

Prva dva hospicija u Hrvatskoj: **Hospicij Marija K. Kozulić** – ustanova za palijativnu zdravstvenu skrb Rijeka, koji je osnovala Riječka nadbiskupija, te **Specijalna bolnica za psihijatriju i palijativnu skrb Sveti Rafael Strmac**, koju je osnovao i vodi Bolnički red sv. Ivana od Boga Milosrdna braća, dobri su primjeri aktivnog sudjelovanja Katoličke crkve u zbrinjavanju umirućih bolesnika.

Umiranje i žalovanje su borbe duha

Tradicionalni vjerski sistemi puno su pomogli pri otvaranju vrata duhovnosti umirućima i ožalošćenima, tako što su pomogli držati pod kontrolom strahove i tjeskobu; naglašavajući ona zbivanja u životu koja život čine razumljivijim i daju većem broju ljudi osjećaj nepromjenjivosti usred promjena, vječnoga unutar vremena; pomažući im da pretoče svoje najbolje misli i osjećaje u konstruktivno djelovanje; transformirajući tragična životna zbivanja usmjeravajući ih prema nadi i snazi ljubavi; vodeći ih ka dubljem osjećaju duha, višim aspiracijama služenja, i čvršćem uvjerenju da se kozmička svrha najbolje razumije kao kreativna dobrota.

(John D. Morgan, Umiranje i žalovanje su borbe duha, Bilten za palijativnu medicinu / skrb, br. 7, Zagreb, kolovoz 2000., str. 13)

Povelja prava umiruće osobe

(Donovan MI ; Pierce SG: *Cancer Care Nursing*)

Imam pravo da se sa mnom postupa kao sa živim čovjekom dok ne umrem.

Imam pravo zadržati nadu kako se god mijenjalo njeno žarište.

Imam pravo na njegu onih koji mogu održati ovu nadu.

Imam pravo izraziti svoje osjećaje i uzbuđenja u vezi sa smrću koja se približava, na svoj vlastiti način.

Imam pravo sudjelovati u odlukama o svojoj skrbi.

Imam pravo očekivati stalnu medicinsku i njegovateljsku pažnju premda su se ciljevi izlječenja promijenili u ciljeve udobnosti.

Imam pravo prije svega na oslobađanje od boli.

Imam pravo na iskren odgovor na moja pitanja.

Imam pravo na brižnu, osjetljivu, obrazovanu osobu, koja će nastojati razumjeti moje potrebe i kojoj će činiti zadovoljstvo pomagati mi da se suočim sa smrću.

Povelja prava umiruće osobe

(nastavak)

Imam pravo na istinu.

Imam pravo na pomoć i za moju obitelj u prihvaćanju smrti.

Imam pravo raspravljati i proširivati svoja vjerska i/ili duhovna iskustva, što god to značilo za druge.

Imam pravo zadržati svoju osobnost i ne biti osuđivan zbog svojih odluka koje mogu biti suprotne stavovima drugih.

Imam pravo umrijeti u miru i dostojanstvu.

Imam pravo da ne umrem sam.

Imam pravo očekivati da će se poslije smrti poštivati svetost moga ljudskog tijela.

Vjera bez djela je mrtva

Pater Antun Cvek ima velikog uspjeha u radu s teško bolesnim ili umirućim osobama jer u svom radu s njima pokazuje veliku empatiju i emocionalnu i duhovnu solidarnost. Svojom spremnošću da s njima dijeli njihovu patnju i nemoć otvara njihovu dušu i oni mu se potpuno povjeravaju. Uvjeren je da često puta nije potrebno ništa govoriti nego jednostavno biti uz osobe koje trpe i duboko suosjećati s njima i moliti se za njih.

(Mijo Nikić (ur.), Vjera bez djela je mrtva : zbornik radova u čast p. Antunu Cveku prigodom 75. godišnjice života i 40. godišnjice socijalnog apostolata, zaklada Biskup Josip Lang, Zagreb, 2009.)

Osoba koja može s nama šutjeti u času očaja i smetenosti, koja može biti s nama u vrijeme žalosti i žalovanja, koja može podnijeti da ne zna, da ne može izliječiti i koja se može s nama suočiti sa realnošću naše nemoći ... to je osoba koja se brine u paliјativnoj skrbi

Henri Nouwen

Posljedni tjedni ili dani u životu umirućeg čak i kad zna za svoj brzi kraj, opetovano se ocjenjuju kao najvažniji u njegovu životu

***

Istina o dijagnozi i prognozi bolesti ne znači najavu umiranja, već početak procesa koji ima za sadržaj traženje smisla umiranja

***

Moja je zadaća da brinem o zdravlju bolesnika. Postoji vrijeme u kojem, u interesu zdravlja, treba umrijeti. Nije zdravo umiranje razvlačiti

(Cicely Saunders)

***

Više se puta kaže da se dostojanstvo društva može mjeriti time kako ono postupa sa svojim najranjivijim članovima

Onaj koji želi pomoći mora najprije "klečati" pred onim kome želi pomoći. On mora shvatiti da pomaganje nije vladanje već služenje. Pomaganje nije moć, već primjena strpljivosti...

(Kierkegaard 1859.)

Antropološka medicina i duhovno liječenje

Na osnovi bogatog osobnog iskustva i najnovijih znanstvenih spoznaja, profesor teologije Tomislav Ivančić utemeljio je i razvio **hagioterapiju**, originalnu hrvatsku metodu liječenja čovjekove duhovne duše. Hagioterapija kao znanstveno-terapijska disciplina istražuje čovjekovu duhovnu dimenziju i time omogućuje čovjeku sasvim novi pristup razumijevanja njega samoga, pokazujući mu bezgranične mogućnosti razvoja, boljega života i boljeg svijeta. Metoda hagioterapije ima velike uspjehe i u slučajevima **kada je etiologija bolesti na duhovnoj razini**. U Hrvatskoj i velikom broju europskih država djeluju centri za duhovnu pomoć koji rade po metodi hagioterapije.

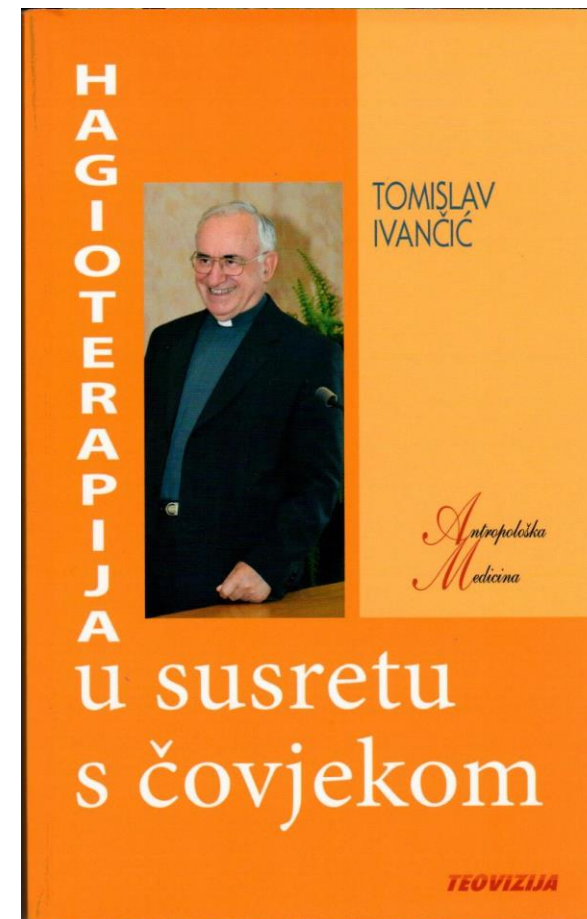

Prof. Tomislav Ivančić

Hagioterapija u susretu s čovjekom

Zdravlje je cjelovitost svega, što čovjeka čini čovjekom. Čovjek je kompleksno biće sastavljeno od ograničene, mjerljive materije i od neograničenog, neizmjerljivoga duha. Čovjek je zdrav ako se može bez ograničenja služiti svojim organizmom. On je duhovno zdrav ako mu zdravo funkcioniraju njegova osobnost, savjest, intelekt, afekti, slobodna volja, karakter, religioznost, kreativnost, povjerenje. On je psihički zdrav, ako se može bez ograničenja služiti svojim senzitivnim, emocionalnim, mentalnim, osjetnim i drugim sposobnostima. On je fizički zdrav ako se može bez ograničenja služiti svakim svojim tjelesnim organom.

Tomislav Ivančić

Hagioterapijski lijekovi Tomislava Ivančića

LJUBLJENI ČOVJEČE,

*baš kad si pomislio da je sve izgubljeno, da više nitko ne misli na tebe
i da si preumoran za još jedan korak u svanulom danu:*

*DOBROTA je ta koja je spremna natopiti pukotine tvoje osobe, kao što more zapljuskuje i ispunja
žedne uvale. Moguće je već danas povratiti davno izgubljeno dostojanstvo
i doživjeti koliko si dragocjen i potreban ovom svijetu.*

LJEPOTA te želi zaodjenuti u otmjenog čovjeka svih vremena.

ISTINA se raduje osloboditi svaku stanicu tvoga bića za život, za ljubav, za radost.

Moguće je učiniti obrat od dosadnog životarenja prema vrhunski osmišljenom životu.

LJUBAV čezne zacijeliti čitavo tvoje biće. Ta stvoren si iz ljubavi, za ljubav.

Hoćeš li joj dopustiti da te zagrlj i ozdravi?

Sjeti se: TI NISI ONO ŠTO SI SADA, TI SI ONO ŠTO MOŽEŠ BITI.

Imaš samo sebe.

NITKO NIJE KAO TI.

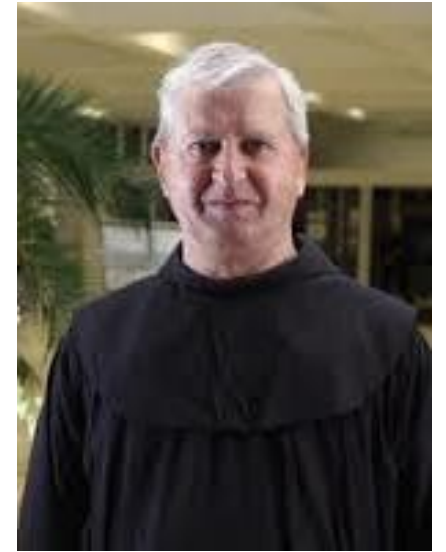
Odluči i ti sebi biti važan!

Duhovna pomoć bolesniku i sakrament bolesničkog pomazanja

Očito je da svećenici nemaju profesiju liječnika i nisu za to izučeni. Ipak, dobili su i taj zadatak. Jer i Isus je ozdravljao bolesne. Činio je to svojom ljubavlju i čudesnom Božjom moći. Činio je to redovito nakon navještaja Božje riječi i nakon ponude spasenja koje je povezano s kraljevstvom Božjim. (...)

To što je Isus činio, povjerio je i apostolima, tj. Crkvi. Zato nije čudo da se među sedam svetih sakramenata, među sedam svetinja vjere nalazi i sakrament bolesničkog pomazanja, tj. molitve i skrbi Crkve za bolesne. Čudesna ozdravljenja kod Isusa na određen su način i potvrda njegova navještaja kraljevstva Božjega. Zato se s pravom od svećenika i danas očekuje da pruži bolesniku snagu i utjehu vjere u svakoj bolesti i nemoći.

(Fra Zvezdan Linić: *Kako sam vas ljubio* – kolumne/meditacije iz *Večernjeg lista*, Zagreb, 2015.)

Fra Zvezdan Linić

Molitva svetim liječnicima

Poput sv. Kuzme i Damjana imajmo srca za siromaha, a oni neka nam isprose dušu siromaha.

O vi dragi sveci iz davnine, do nas je došlo samo to da ste voljeli siromaha i besplatno im dijelili što ste od Boga primili, izmolite nam dobrotu srca kojom ćemo pomagati Kristu koji trpi u svakome od nas.

Sv. Kuzma i Damjane – molite Boga za nas.

(o. Vjenceslav Mihetec, OCD)

*Bogorodica s Djetetom i svetima
Kuzmom i Damjanom, Firenca, 15. st.
tempera na dasci
Strossmayerova galerija
starih majstora HAZU, SG-048*